

**Nina Petrukha, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management
Kyiv National University of Construction and Architecture
Kyiv, Ukraine**

**Yevhenii Velykyi, Postgraduate Student
Institute for Demography and Life Quality Problems
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine**

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-603-4-11>

CHALLENGES AND PRIORITIES IN THE RESTORATION OF UKRAINE'S DEMOGRAPHIC POTENTIAL

ВІДНОВЛЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ І ПРІОРИТЕТИ

Відновлення демографічного потенціалу України в умовах триваючої повномасштабної агресії РФ є метапроблемою державної політики, що інтегрує виміри національної безпеки, людського розвитку та макроекономічної стійкості. Сумарний ефект бойових втрат, форсованої зовнішньої й внутрішньої міграції, депопуляції та швидкого старіння формує структурно-демографічні диспропорції, які безпосередньо обмежують потенціал зростання та податкову спроможність держави. Руйнування соціальної інфраструктури [4], перманентна безпекова невизначеність [2] і зниження сумарного коефіцієнта народжуваності нижче рівня простого відтворення поглиблюють кризу відтворення населення. Попри це, українське суспільство демонструє високу адаптивність і соціальну когерентність, що відкриває вікно можливостей для формування нової економіко-демографічної парадигми, орієнтованої на якісне зростання людського капіталу. Пріоритетами мають стати реінтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО), стимулювання репатріації та активна сімейна політика у поєднанні з таргетованою регіональною демографічною політикою. Ефективний комбінований пакет політик має поєднувати інструменти соціальної, економічної, медичної та освітньої політики з механізмами просторового вирівнювання та інституційною спроможністю громад.

На рис. 1 показано кількість зареєстрованих ВПО за областями України станом на 13.06.2025, де найбільша концентрація ВПО спостерігається в Донецькій (521 730 осіб), Харківській (511 417 осіб) та Дніпропетровській (455 352 осіб) областях, що відображає близькість регіонів до зон активних бойових дій та часткової окупації. В м. Києві також зареєстрована значна кількість ВПО – 423 883 особи. Такий

просторово-статистичний профіль засвідчує «градієнт небезпеки» та дію ефекту тяжіння великих агломерацій із більш диверсифікованими ринками праці.

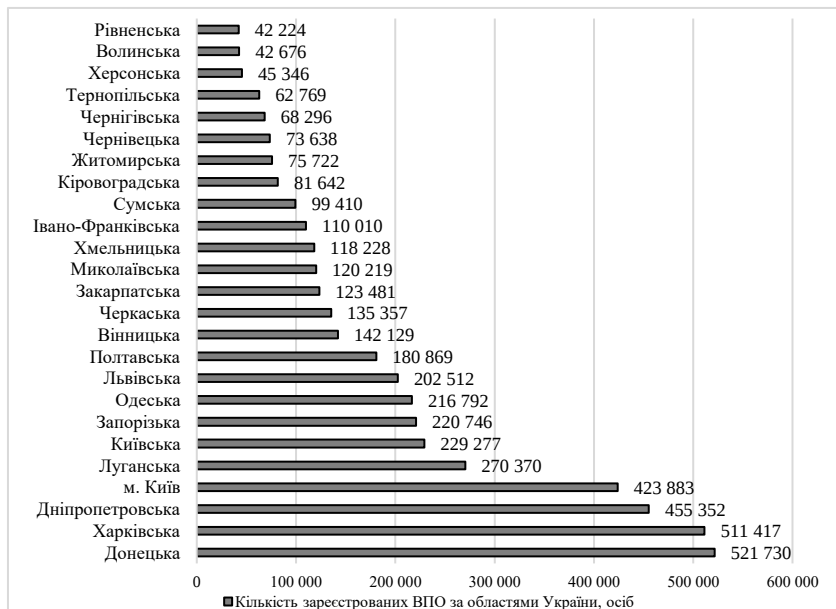

Рис. 1. Кількість зареєстрованих ВПО за областями України, осіб

Джерело: побудовано автором за [1]

Натомість західні області України, такі як Рівненська, Волинська та Тернопільська, мають меншу кількість ВПО – 42-63 тис. осіб, незважаючи на те, що вони є безпечнішими районами. Це можна пояснити обмеженою доступністю житла, економічними можливостями або перевагою проживання ближче до дому. До регіонів середнього рівня, що приймають ВПО, належать Вінницька, Черкаська та Закарпатська області із показниками 120-145 тис. осіб. Загалом на рис. 1 показано географічні моделі переміщення, спричинені військовою агресією рф, і нерівномірний розподіл ВПО по всій Україні підкреслює необхідність цілеспрямованої регіональної підтримки та розвитку інфраструктури в районах з високим припливом цих людей. Доцільно запровадити індекс приймальної спроможності громад «житло – робочі місця – послуги» для диференціації міжбюджетних трансфертів та планування інфраструктурних інвестицій [4].

На рис. 2 проілюстровано кількість зареєстрованих ВПО в Україні станом на 13.06.2025, розподілених за віковими групами. Найбільша кількість ВПО спостерігається у віковій групі 61–70 років, загалом

719 610 осіб, що свідчить про значне переміщення населення похилого віку. Інші вікові групи з помітно високими показниками включають 31–40 років (623 409 осіб) та 41–50 років (584 886 осіб), які представляють основну частину населення працездатного віку. Структура за віком відображає потенційне посилення коефіцієнта демографічного навантаження особами старшого у приймаючих регіонах.

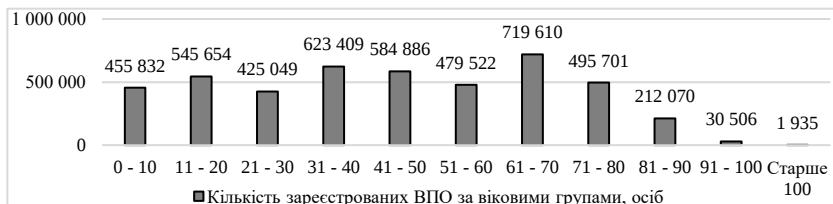

Рис. 2. Кількість зареєстрованих ВПО за віковими групами, осіб

Джерело: побудовано автором за [1]

Менша кількість ВПО спостерігається серед наймолодших (0–10 років – 455 832 особи) та людей похилого віку старше 80 років (80–90 років – 212 070 осіб; 91–100 років – 30 506 осіб), що може свідчити про проблеми з мобільністю та евакуацією для цих груп. Вікова група 21–30 років теж є однією з найменших – 425 049 осіб), можливо, через вищий рівень еміграції за кордон або призову на військову службу. Загалом же спостерігається тенденція, що кількість ВПО неухильно зменшується після 70 років.

Дані на рис. 2 свідчать про демографічний дисбаланс серед переміщених осіб, що дає змогу більш конкретно ідентифікувати нагальні потреби в медичній допомозі, соціальній підтримці та можливостях працевлаштування, адаптованих до цих вікових груп.

Ключові чинники зниження демографічного потенціалу України під час повномасштабної агресії РФ:

- тривала війна спричинила великі втрати серед цивільних і військових, що зменшило чисельність, а також підвищилися ризики смертності та інвалідності, особливо у чоловіків працездатного віку;
- невизначеність, економічні труднощі, вимушене переміщення та стрес зумовили різке падіння народжуваності та посилилася відкладена репродуктивна поведінка і бездітність у вікових групах;
- пошкодження системи охорони здоров'я та обмежений доступ до послуг репродуктивного, материнського й дитячого здоров'я погіршили демографічні та медико-санітарні індикатори;
- економічна нестабільність і безробіття спричинили відтермінування народження дітей, що веде до негативного міграційного сальдо та зниження участі жінок із малими дітьми у ринку праці.

Інтеграція ВПО потребує скоординованих міжсекторальних дій. Ключовою складовою є інклюзивна житлова політика, що забезпечує

доступ до постійного, доступного житла та укорінення в громадах. Реалізуються програми модульного та орендного житла у західних і центральних регіонах.

Зайнятість – другий системний компонент інтеграції. Місцева влада та бізнес мають забезпечувати професійне навчання та створення робочих місць, зокрема через програми перепідготовки у Львові та Вінниці, що підтримує економічне відновлення та демографічну стабільність.

Третій системний компонент інтеграції – освіта та громадська інтеграція: зарахування дітей ВПО до шкіл, мовні й інтеграційні курси, підтримка соціальної активності зміцнюють зв'язки та зменшують соціальну напруженість; ініціативи місцевої влади та НУО в Івано-Франківську свідчать про результативність [5].

Роль місцевої влади – інституційно визначальна, оскільки вона координує житлову політику, охорону здоров'я та соціальні послуги і виступає інституційним координатором між державними програмами та місцевими потребами. Партисипативне залучення ВПО до ухвалення рішень і міського планування забезпечує сталу інтеграцію та підвищує демографічну життєздатність регіонів.

Довгострокові наслідки є значними для ринку праці, системи освіти та пенсійної стійкості [3]. Скорочення й старіння населення ведуть до дефіциту кадрів у ключових секторах, стримують економічне зростання та інноваційність. Частина фахівців емігрує, воює або виходить на пенсію. Низька народжуваність зменшує контингент учнів, що зумовлює реорганізацію мережі закладів загальної середньої освіти та зниження попиту на педагогічні кадри, підвищуючи навантаження на освітню систему.

Війна перетворила демографію на метапроблему державної політики: поєднання втрат, вимушеної міграції, депопуляції та прискореного старіння формує диспропорції, що обмежують економічне зростання й фінансову спроможність. Просторово-віковий профіль ВПО підвищує коефіцієнт демографічного навантаження особами старшого віку у приймаючих регіонах, тож потрібні таргетована регіональна політика та індекс приймальної спроможності «житло – робочі місця – послуги» для диференціації трансфертів і планування інфраструктури. Відновлення можливе через комбінований пакет: інклюзивну житлову політику, активну політику зайнятості (перепідготовка, стимули створення робочих місць), освітньо-громадську інтеграцію та посилення інституційної спроможності громад. У коротко- й середньостроковій перспективі – підтримку сімей, активізацію жіночої зайнятості, програми репатріації та подовження економічної активності.

Література:

1. Внутрішньо переміщені особи. *Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України*. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>

2. Петруха Н. М., Плахотній Д. О., Чухній О. Ю. Стан демографічної безпеки та вплив демографічних змін на економічні процеси. *Агросвіт*. 2024. № 16. С. 100–109. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.16.100>
3. Петруха С. В., Петруха Н. М., Гуденко О. Д., Мазур А. О., Демидьонко І. А. Реформування системи пенсійного забезпечення сільського населення. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 4 (64). С. 47–58. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-47-58>
4. Петруха С., Петруха Н. Виклики для розбудови соціальної інфраструктури сільських територій України в контексті досягнення Цілей сталого розвитку. *Облік і фінанси*. 2024. № 4 (106). С. 159–168. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-4\(106\)-159-168](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-4(106)-159-168)
5. Про схвалення проекту комплексної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб Івано-Франківської області на 2025–2027 роки : розпорядження Івано-Франківської ОДА від 01.11.2024 № 471. URL: <https://www.if.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-proektu-kompleksnoi-prohramy-pidtrymky-vnutrishno-peremishchenykh-osib-ivano-frankivskoi-oblasti-na-2025-2027-roky>